

GUTTENBERG BREZ NAREKOVAJEV

KATERI GUTTENBERG?

Pomembna nemška javna oseba s polnim imenom Karl Theodor Maria Nikolaus Johann Jacob Philipp Franz Joseph Sylvester Freiherr von und zu Guttenberg je nepričakovano zaznamovala akademsko dogajanje v začetku tega leta. Süddeutsche Zeitung je 16. februarja 2011 objavil, da je doktorat tega človeka na Univerzi Bayreuth preklican, ker so bistveni deli njegove disertacije prepisani od drugih avtorjev, kar pa ni navedeno. Ker je bil Guttenberg, ne tako davno tajnik kanclerke Angele Merkel, nato gospodarski in obrambni minister, predestiniran za bodočega kanclerskega kandidata, je ob tej novici nastala velika afera in se je moral umakniti iz politike.

Guttenberg ni v sorodu z znamenitim Guttenbergom iz Mainza, čeprav se je kariera obeh zavrtela okoli knjig. Izhaja iz plemiške družine, soproga Stephanie pa je celo potomka Otta von Bismarcka. Rojen leta 1971 je najprej končal pravo v Bayreuthu, nato nekaj politologije v Münchenu, leta 2007 pa je doktoriral iz prava, spet v Bayreuthu. Ob tem je bil od leta 2004 polno zaposlen, pretežno z upravljanjem družinskega premoženja, vendar tudi s številnimi drugimi poslovnimi nalogami, leta 2008 pa je vstopil v poklicno politiko ter se v njej neverjetno naglo vzpenjal.

PREPISAN DOKTORAT

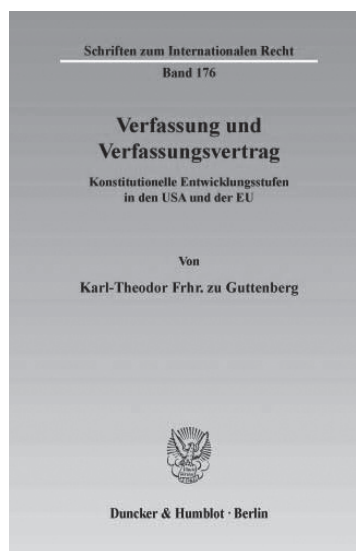
Za knjižničarje je pomembna njegova zgodba z doktoratom, ki ga je zagovarjal na pravno-gospodarski fakulteti Univerze Bayreuth. Dekan in strankarski kolega iz CSU mu je omogočil privilegiran vpis na doktorski študij. Mentor je bil ordinarius Peter Häberle, somentor pa prof. Rudolf Streinz. Za disertacijo *Ustava in ustavna pogodba* je dobil skupno oceno summa cum laude in je bil 7. maja 2007 promoviran v doktorja prava. Disertacija je izšla v knjižni obliki leta 2009 pri berlinski založbi Duncker & Humblot z naslovom *Verfassung und Verfassungsvertrag. Konstitutionelle Entwicklungsstufen in den USA und der EU*.

Da Guttenberg ni bil prav natančen pri postavljanju narekovajev, ko je navajal druge avtorje, je že poleti 2010

opozoril nekdo v Münstru, vendar njegovega pisma niso objavili. Februarja 2011 pa se je oglasil Andreas Fischer-Lescano z Univerze Bremen, ki je identificiral prepisana poglavja ter o tem obvestil oba mentorja in časopis. Takoj za tem je objavil tudi strokovno recenzijo v časopisu *Kritische Justiz*.

In sedaj nastopi moment, ki je bil na tradicionalni univerzi nepredstavljen: na internetu se je pojavila stran "GuttenPlag Wiki", kamor je strokovna javnost v izredno kratkem času nasula prav vse, kar je bilo v Guttenbergovi knjigi nekorektno in prepisano. Pregledali so tudi njegove druge objave in tudi v njih odkrili celo množico plagiatov. Take "akadske sankcije" doslej svet ni poznal in to si je treba zapomniti.

Marca je bil na spletni stran GuttenPlag Wiki objavljen "obračun" prepisovanja: prepisane navedbe se nahajajo na 324 od 393 strani ali na 82 % knjige (le nekaj dni kasneje se je delež strani s prepisanim besedilom zvišal na 92,87 %), pri čemer gre za 29 plagiatov integralnih poglavij, poleg tega pa je bilo prepisanih še 234 opomb pod črto, ne da bi bili navedeni njihovi avtorji. Najbolj brezskrbno sta bila izropana dva vira: o odnosih med Turčijo in EU iz študije Hanns-Seidel-Stiftung (CSU) ter študije znanstvenega oddelka Bundestaga. V celoti vzeto je bila prepisana četrtnina besedila disertacije.

Za prvo reakcijo na obtožbe si je Guttenberg izbral besedo absurdno (abstrus). Dopustil je možnost, da se med 1200 opomb prikrade tudi kakšna napaka pri citiranju, ki bo pri novi izdaji pač popravljena. Sledilo je priznanje, da nekaj napak je, a menda ja kdo ne misli, da je imel namen goljufati. V manj kot tednu dni je javno zagotovil, da svojega doktorskega naslova ne bo več uporabljal, ker ga pri ministrski funkciji tudi ne potrebuje. In je res spremenil "glavo" svojih uradnih dopisov.

Ko je bila prevara s plagiatom že na dlani, se je Guttenberg v Bundestagu branil, da gre za umazano politično igro opozicije, ki hoče za vsako ceno uničiti svojega nasprotnika. Vendar sta obe strani parlamenta ugotavljali, da človek res nima čisto jasnih kriterijev glede odgovornosti in poštenja. Ob tem pa je najraje od vseh govoril o obnovi "pravih pruskih vrednot".

UNIVERZA BREZ HLAČ

Kritični pogledi in očitki so leteli tudi na Univerzo v Bayreuthu. Upoštevati je treba, da v Nemčiji že nekaj časa poteka polemika o kakovosti njihovega visokega šolstva: dobri kadri bežijo v ZDA, njihove univerze pa nimajo več takega slovesa, da bi pritegnile genije od drugod. Zvezna vlada je zato rezervirala 4 milijarde evrov, s katerimi bi desetim univerzam omogočila dvig nad povprečje, za kar so jo neizbrane univerze tožile pred ustavnim sodiščem. Bayreuth ni med izbranimi, ampak med tožnicami in sedaj se jim je zgodila takšna blamaža ...

Stekli so vsi možni postopki preverjanja doktorata, ki jih je Guttenberg prehitel s prošnjo, da ga razveljavijo. Predsednik univerze Rüdiger Borman je ne glede na to izjavil, da je Guttenberg kršil temeljna pravila znanstvenega dela in da navajanje virov brez narekovajev ne more biti nič drugega kot plagiat. "Samonadzor znanosti" pa ni odgovoril na vprašanje, ali je doktorand namerno goljufal izpitno komisijo ali ne, kar bi imelo tudi kazenske posledice. Te bodo tako ali tako sledile po zakonu o avtorskem pravu. Profesor Oliver Lepsius, naslednik mentorja Häberleta, je skrajno oster in obtožuje Guttenberga, da je načrtno in sistematično izrabil plagiat, sedaj pa nima pojma, kaj je storil. Po njegovem je izgubil stik z realnostjo in tak človek za politiko ni pravi.

Ampak zakaj nihče ni že prej opazil napak v disertaciji, ki niso igle v kopici sena, ampak prava polena? Postopek je vendar strašno drobnjakarski in dolgovezen. Doktorska komisija mu je namesto zavrnitve nezrelega besedila dodelila najvišjo možno oceno. Razen tega je po pravilniku knjiga ležala dva meseca na dekanatu, vsakomur na voljo, da izreče svoje nestrinjanje z njeno vsebino. Sledil je še znanstveni kolokvij o doktorandovih dognanjih. Celotna velečenjena fakulteta ni spravila

skupaj ene same pripombe in morda si prav s tem lahko razlagamo Guttenbergovo začetno aroganco.

Mnogi so menili, da "grešna" univerza ne more kar sama oceniti, kaj vse je bilo narobe, zato so v Bayreuthu za zunanjo presojo angažirali dve glavni moralni avtoriteti nemškega visokega šolstva: Wolfganga Löwerja, ombudsmana Nemške raziskovalne skupnosti (DFG), in Jürgena Mittelstrasa, direktorja Centra za filozofijo in teorijo znanosti v Konstanzi ter nekdanjega predsednika Evropske akademije znanosti. Vzela sta si kakšen mesec in poznavajoč njun pristop lahko pričakujemo temeljito razčlemba, ki bo pomembna za mednarodni visokošolski prostor.

Še nekaj dodatno otežuje položaj Univerze v Bayreuthu, in sicer to, da je Rhön Klinikum AG, katere solastnik je Guttenberg, prav v času priprave njegovega doktorata darovala fakulteti, kjer je doktoriral, 750.000 evrov za ustanovitev Katedre za medicinski menedžment in zdravstvene vede. Javnost pa vse težje verjame v naključje.

AKADEMSKI NAUKI

Kaj naj si o celi zgodbi mislijo študentje, ki jih asistenti zagrizeno kontrolirajo pri pisanju testov celo tako, da si stole postavijo na kateder in jih opazujejo s ptičje perspektive? Kaj celotna afera pomeni za nemške doktorje znanosti, ki konkurirajo na mednarodnih razpisih? Kako naj nemške univerze prepričajo svet o svoji odličnosti, ki jim je bila nekoč splošno priznana? In kako bodo ubranili internet, ki ga konservativni akademiki z gnusom zavračajo, kot ključno sestavino sodobnega visokega šolstva?

Ewald Berning, do nedavnega glavni načrtovalec bavarskega visokega šolstva (ki se najpogosteje od nemških univerz uvršča na svetovne lestvice kakovosti) in sedaj profesor na vatikanski Gregorijani, opozarja, da "/.../ causa Guttenberg ni razlog, ampak simptom krize nemškega visokega šolstva". Danes nihče iz akademskih vrst ne bo rekel, kar je skromno priznal Newton, da je videl tako daleč, ker je zlezel na ramena velikanov, ki so odkrivali svet pred njim. V Nemčiji na mnogih znanstvenih področjih še vedno velja, da se za doktorat "zmenita" kandidat in mentor (nem. *Doktorvater*) in da vse skupaj poteka po prastari shemi "mojster – vajenec". Ob današnji razvejanosti in dostopnosti virov ter pluralnosti v znanosti je takšen odnos preživel: mojster ne more siliti vajenca, da ga oponaša in ga tudi ne more več spremljati pri njegovem popotovanju po znanstveni pokrajini ter sproti odkrivati, kdaj je uporabil tehniko "kopiraj in prilepi" (angl. *copy and past*). Torej tudi ne more odgovarjati za njegov razvoj. To se skuša prikriti s podrobnimi postopki in bleščečimi ceremoniali, toda pri Guttenbergu se je pokazalo, koliko je to vredno: plemeniti gospod je vse skupaj "nategnil" in lahko le

sočustvujemo z užaljenimi mentorji. Še huje je, da se je "podelal" v gnezdo in sedaj smrdi do neba.

Doktorat se mora spremeniti in se v večini akademskih okolij ter področij tudi je, tako da nastaja v timu organizacije ali v kontekstu mednarodnih nevidnih kolegijev (angl. *invisible college*), kjer se plagiat takoj pokaže in kjer ni mogoče odkrivati tople vode. Brez kolektivnega nadzora in znanstvene kritike so Guttenbergi vsakdanji pojav. Bolj hudomušni nemški komentatorji predlagajo, da bi v vseh akademskih knjižnicah postavili "Guttenbergov kotiček", kjer bi bila ponudba kar obilna in zabava zagotovljena.

Na tako imenovanih odprtih univerzah, kjer študij poteka preko spleta, je možnost "kopiraj in prilepi" že zdavnaj izključena, saj je v tehnološko podporo vgrajen program, ki takoj prepozna prevzeta besedila. Več kot bo digitalizirane literature, in njena količina se širi z bliskovito hitrostjo, lažje bo identificirati plagiate. S tem imam nekaj izkušenj, zato opozarjam, da je pred visokim šolstvom nov problem: ni dovolj določiti prag tolerance, ampak je treba oceniti vrednost konceptualne inovacije, ki se mogoče skriva izza kompilacije. V računalništvu je kompilacija obravnavana kot izvirni prispevek in je avtorsko zaščitena. Če se o tem ne bomo hitro dogovorili, bodo šolniki kot kakšni ludisti razbijali ali prepovedovali IKT v izobraževanju. Umetnost je glede tega prehitela znanost in izobraževanje in prav pri njej bi se morali poučiti, kako je z odnosom med ustvarjalnostjo in tehnologijo.

NEMCI LJUBIJO DOKTORSKE NASLOVE

Nekoč me je frizer v Trstu nagovoril z doktorjem in ko sem se začudil in mu oporekel, mi je pojasnil, da pri njih tako naslovijo vsakega, ki nosi kravato – njih to nič ne stane, stranke pa so zadovoljne. Nemčija ni daleč od tega, saj letno podelijo 25.000 doktorskih naslovov. Na nekaterih strokovnih področjih je to že pogoj za prvo zaposlitev. Nemške vizitke z dolgo serijo vseh mogočih akademskih naslovov so v anglo-ameriškem svetu vedno predmet zabavnih komentarjev. Če odprete nemški ali angleški časopis, se lahko na prvi pogled prepričate, kako pomembni so akademski naslovi v Nemčiji in kako malo jih je navedenih ob angleških avtorjih. Omemba Italije in Nemčije v zvezi z doktorati pa ni slučajna, saj je bil prvi doktorski naslov podeljen v Bologni leta 1219, v Göttingenu pa so prvi postavili pravila doktoriranja.

Zakaj se je Guttenberg sploh gnal za doktoratom? Ker je na nemških javnih izvršnih funkcijah kar 60 % ljudi z doktoratom. V ZDA je takih le 1,3 %, čeprav je zastopanost doktorjev v populaciji približno enaka: v Nemčiji 1,3 % in v ZDA 1,5 %. Če je za ameriškega doktorja samoumevno, da dela v raziskovanju in razvoju,

je za nemškega doktorja bolj običajna neka javna kariera. Od Guttenberga po pridobljenem doktoratu sploh nihče ne pričakuje, da bo še kaj objavljaj in se ob to nihče ne spotika, saj vsi sprejemajo, da je doktorat predvsem statusni simbol. Zato je za mnoge sklicevanje na znanstveno etiko v primeru Guttenberga povsem nenavadno in so se jim stvari postavile na pravo mesto šele, ko se je celotna razprava prenesla na teren politike. Tudi mediji bi težko kaj objavili, če bi šlo "za nekega raziskovalca tam nekje", ki je malce prepisoval.

ODPRTO PISMO SEDANJIM IN BODOČIH DOKTORJEV

V kabinetu Angele Merkel so prejeli dve pismi:

Prvega je podpisalo 63.713 doktorjev in doktoric, ki zahtevajo zaščito svojega ugleda in statusa. Guttenberg ga je ogrozil in kanclerka ne sme braniti svojega ministra pred zaslužen kaznijo. Ogorčeni so nad Guttenbergovo izjavo, da doktorat tako ali tako ni pomemben, ker ne misli igrati kakšnega asistenta, ampak ima pomembnejše opravke na afganistanskem bojišču. Težko bodo pripravili študente k resnemu delu, če se državni vrh požvižga na akademski etični kodeks. S tem bo Nemčija odvrnila sposobne ljudi od zavzetega raziskovalnega dela, brez katerega ni napredka.

Drugo pismo so sestavili na Univerzi v Freiburgu v imenu znanstvenega naraščaja (UniWiND). V njem se zavzemajo za integriteto doktorandov, ki je pohojena, če kanclerka tolerira v svojem kabinetu krajo intelektualne lastnine, kakršno je zakrivil Guttenberg.

SKLEP

Primer Guttenberg ima sicer mnoge politične razsežnosti, ki se nas zunaj Nemčije bolj malo tičejo, ob tem pa je odprl izredno pomembno vprašanje integritete akademikov. To danes ni več redek poklic, ampak se z njim srečujemo na vsakem koraku. Okoliščine, v katerih delujejo, so se temeljito spremenile in tradicionalni akademski kodeksi teh sprememb ne dohajajo več. Prav bi bilo, da se razčiščevanje z ministrovim odstopom ne bi končalo in da bi prišli do spoznanj, ki bodo pomembna tudi za prihodnost univerze in znanosti in ne zgolj za politične obračune.

Kroniko smo posvetili tem vprašanjem, ker je tudi Slovenija del enotnega evropskega visokošolskega prostora in so nemške izkušnje veljavne tudi za nas.

Franci Pivec